

ENFLASYON VE İŞSİZLİK

Bu bölümde, ekonomiler için temel sorun teşkil eden konulardan olan, enflasyon ve işsizlik konuları ele alınacaktır. Öncelikli olarak bu iki olgu hakkında temel ve teorik bilgiler verilecektir. Enflasyon ve işsizlik hakkında bilgiler verilirken, bundan önce anlatılan toplam talep-toplam arz konularından da yararlanılacaktır. Çünkü toplam talep-toplam arz eğrileri, hem fiyat hem de üretim düzeyleri ile ilişkili olduğu için, enflasyon ve işsizlik konularının incelenmesinde de son derece uygun bir durum göstermektedir. Daha sonra ise enflasyon ile işsizlik ilişkisine (Phillips Eğrisi) vurgu yapılacaktır.

1. ENFLASYON

“Enflasyon”, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artışa denir. Enflasyon özünde parasal bir kavramdır ve paranın değer kaybetmesi yani satın alım gücünün azalması anlamına gelir. Enflasyonun iki temel özelliği vardır. Birincisi, enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki **bir defalık** değil sürekli artışı ifade eder. İkincisi, fiyatlardaki artış, sadece birkaç malda değil, ekonomideki tüm mallarda (**en azından** büyük çoğunluğunda) görülen fiyat artışıdır.

Enflasyon oranını hesaplamak için, fiyatlar genel düzeyinde **bir yılda** gözlenen değişme oranını hesaplamak gerekir. Buna göre, bu yılın fiyat düzeyini P_1 , geçen yılın fiyat düzeyini ise P_0 olarak gösterirsek, enflasyon oranını şu şekilde hesaplayabiliriz:

Enflasyon Oranı= $(P_1 - P_0 / P_0) \times 100$ 'dür.

Örneğin; bu yılın fiyat düzeyi (P_1), 183.6 iken; geçen yılın fiyat düzeyi (P_0), 179.3 ise

Enflasyon Oranı= $(183.6 - 179.3 / 179.3) \times 100 = 2.4$ olur.

1.1. ENFLASYONUN NEDENLERİ

Enflasyonun temelinde, toplam talep-toplam arz dengesizliği yatar. AD-AS eşitliğinin söz konusu olduğu durumda, arz edilen her mal ve hizmet cari fiyat düzeyi üzerinden kendisine bir talep bulmakta, diğer açıdan da talep edilen her mal ve hizmet piyasada arz edilmiş olarak alıcısını beklemektedir. Böyle bir durumda, fiyatlar, artma ya da azalma yönünde bir eğilim göstermeyeceklerdir. Buna karşın, toplam talep düzeyinin, toplam arzı aşması halinde, fiyatlar yükseliş trendine girecektir. Çünkü ekonomik bireyler, cari fiyat düzeyi üzerinden satın almayı talep ettikleri mal ve hizmetleri o anda piyasada bulamadıklarında daha yüksek bir fiyat düzeyi üzerinden satın almaya razı olacaklardır.

O halde, enflasyonu ortaya çıkaran durumu, toplam talep fazlalığı olarak nitelendirdiğimize göre, toplam talep fazlalığına yol açan etmenler bizim için önem arz etmektedir.

Toplam talep fazlalığına yol açarak, enflasyonun oluşmasına neden olan iki temel unsur vardır;

- (1) AD eğrisinin sağa kayması (talep enflasyonu) ve
- (2) AS eğrisinin sola kayması (maliyet enflasyonu)

a. Talep Enflasyonu:

Talep enflasyonu ya da aşırı talep enflasyonu, ekonomide toplam talep düzeyinin toplam arzı aşması halinde ortaya çıkar. Başka bir ifade ile talep enflasyonu, toplam talepte meydana gelen bir artış (AD eğrisinin sağa kayması) ile oluşan enflasyondur.

Burada önemli nokta şudur: Toplam talepte meydana gelen bir artışının, fiyat üzerindeki etkisi, AS eğrisinin eğimine bağlıdır. AS eğrisinin yatay olduğu (Keynesyen bölge) bölgede, toplam talep artışı neticesinde oluşacak fiyat artışı **daha az** bir oranda gerçekleşir (Şekil a). Oysa AS eğrisinin Dikey olduğu (Klasik bölge) bölgede, toplam talep artışı neticesinde oluşacak fiyat artışı **daha fazla** bir oranda gerçekleşir (Şekil b).

Şekil (a): AS Eğrisinin Yatay Kısımındayken Toplam Talep

b. Maliyet Enflasyonu:

Bir ekonomide üretim sürecinde hammadde olarak kullanılan girdiler ya da başka bir ifade ile maliyetlerin artması ile oluşan enflasyondur. Maliyetlerdeki artışın en önemli iki kaynağı vardır: Parasal ücretlerdeki artış ve hammadde fiyatlarındaki artış. Parasal ücrette veya hammadde fiyatlarında meydana gelecek bir artış karşısında firmalar mal ve hizmet arzını azaltacaklar

1.2. ENFLASYONUN TÜRLERİ

Enflasyonun türleri, enflasyona neden olan faktörler bakımından ve fiyatlar genel düzeyinde yarattığı etkinin büyüklüğü bakımından iki ayrı biçimde tasnif edilir. Enflasyona neden olan faktörler bakımından enflasyon türleri yukarıda da anlatıldığı gibi, talep enflasyonu ve maliyet enflasyonu şeklinde sıralanabilir. Bunlar yukarıda anlatıldığı için bu bölümde üzerinde durulmayacaktır. Fiyatlar genel düzeyinde yarattığı etkinin büyüklüğü bakımından enflasyon türleri; sürünen enflasyon, dörtnala enflasyon ve hiper enflasyon diye üçe ayrılır.

- a.** Sürünen Enflasyon: Enflasyon oranının, **%3-%8** gibi tek haneli rakamlarda olduğu durumdur.
- b.** Dörtnala Enflasyon: Enflasyon oranının, **%25-%80** gibi çift haneli rakamlarda olduğu durumdur.
- c.** Hiper Enflasyon: Enflasyonun çok sık rastlanılmayan bir biçimde yüksek olduğu durumları ifade eder. Böyle durumlarda, enflasyon yıllık olarak değil aylık olarak değerlendirilir. Hiper enflasyon, aylık enflasyon oranının **%50'yi** aştığı durumlara denir.

Hiper enflasyonu, diğerlerinden ayıran özellik, piyasada işlemlerin ulusal para yerine döviz cinsinden yapılmasıdır.

1.3. ENFLASYONLA MÜCADELE

Enflasyon özü itibariyle, AD'nin, AS'den fazla olması durumudur. O halde enflasyon ile mücadele edilmek istendiğinde, ya AD'yi azaltacak ya da AS'yi artıracak politikalara müracaat edilmesi gereklidir.

a. Toplam Talebi (AD) Azaltmaya Yönelik Politikalar:

Toplam talebin, toplam arzdan fazla olmasında dolayı ortaya çıkan enflasyonla mücadele için öncelikli olarak oluşan bu talep fazlalığını ortadan kaldırmak gerekir. Başka bir ifade ile AD'yi sola kaydırıcı politikalara başvurulur. Bu çerçevede, kamu harcamalarının azaltılması, para arzının azaltılması ve vergi oranlarının yükseltilmesi neticesinde, AD eğrisi sola doğru kaydırılabilir.

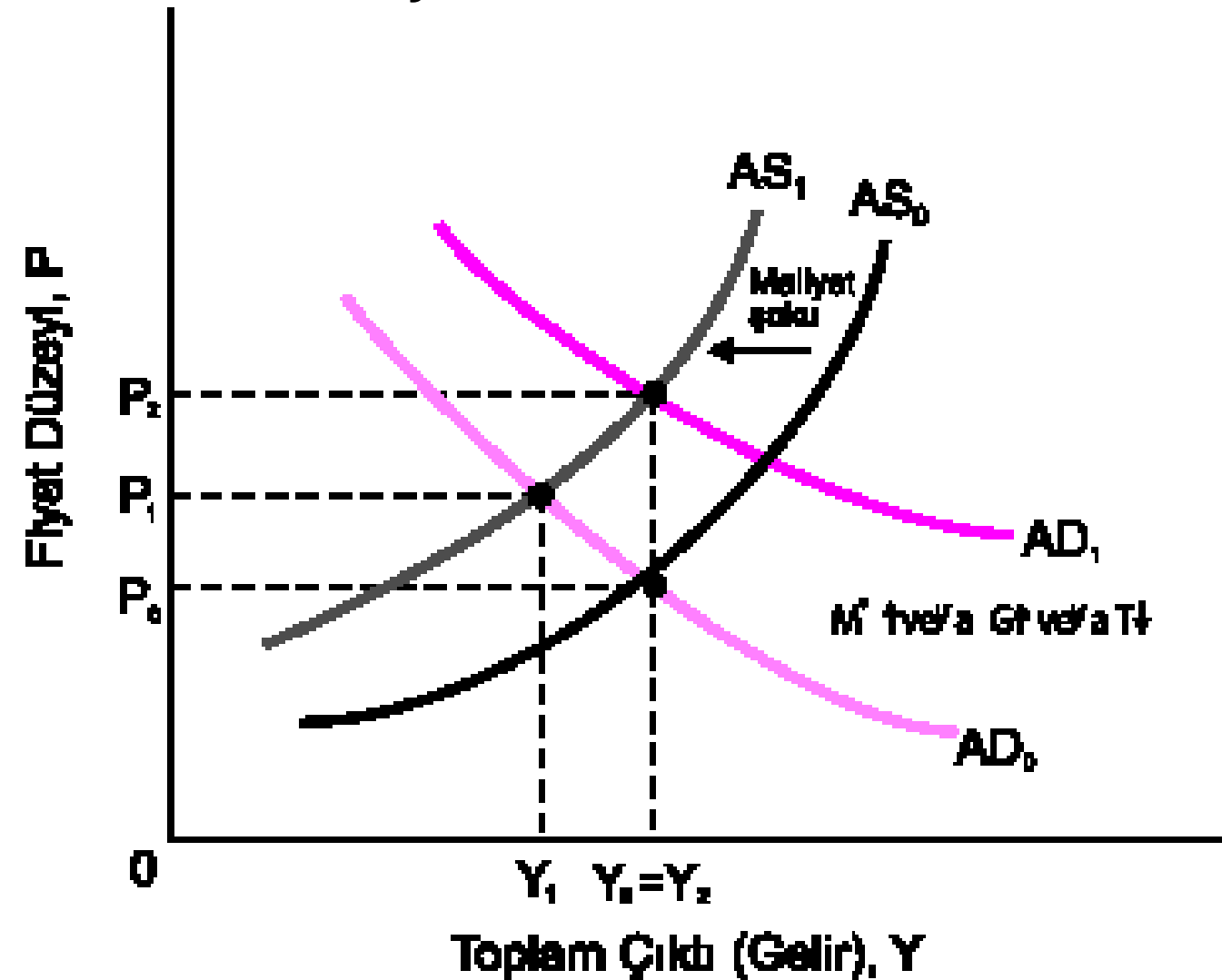
b. Toplam Arzı (AS) Artırmaya Yönelik Politikalar

Toplam arzın, toplam talepten az olmasında dolayı ortaya çıkan enflasyonla mücadele için öncelikli olarak oluşan bu arz açığını ortadan kaldırmak gerekir. Başka bir ifade ile AS'yi sağa kaydırıcı politikalara başvurulur. Bu çerçevede, vergi indirimi ve teşviklerin uygulanması, ücret artışlarına yol açan koşulların azaltılması (sendikal faaliyetlere sınır getirilmesi, ücret dondurulması gibi), rekabet koşullarının genişletilmesi ve ithal girdi fiyatlarını düşürmeye yönelik döviz kuru politikalarının uygulanması neticesinde, AS eğrisi sağa doğru kaydırılabilir.

1.4. ENFLASYONLA İLGİLİ DİĞER HUSUSLAR

a. Stagflasyon

Stagflasyon, fiyatlar yükselirken aynı zamanda üretimin de düşmesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Stagflasyonun olası bir sebebi maliyetlerdeki bir artıştır. Maliyetlerdeki artış neticesinde AS eğrisi sola kaymıştır. Bu durumda devlet genişletici politika izleme yoluna gidebilir: Devlet harcamalarında (G) artış, vergilerde (T) azaltma ya da para arzında (Ms) genişleme gerçekleşebilir. Bu durumda AD eğrisi sağa kayar, yeni AD eğrisi ile sola kaymış olan AS eğrisinin kesiştiği yeni denge noktasında oluşacak denge fiyatı daha yüksek bir seviyede olacaktır. Kısacası bu tür bir politika, geliri bir miktar artırabilir fakat fiyatları da bir miktar yükseltir.

b. Beklentiler ve Enflasyon

Enflasyonist beklentilerde (enflasyon olacağına dair beklenti veya düşüncelerde) artış olması, gerek firmaların fiyatları artırmalarına gerekse işçilerin daha yüksek ücret talep etmelerine ve dolayısıyla maliyetlerin artarak fiyatların yükselmesine yol açar. Bunun neticesinde de AS eğrisi sola kayar ve enflasyonist bir ortam oluşur.

2. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

2.1. İSTİHDAM

a. Tam İstihdam:

İstihdam kavramı dar ve geniş anlamda tanımlanabilir. Buna göre; "Geniş anlamda Tam İstihdam", bir ekonomide tüm üretim faktörlerinin üretime katılmasına denir. "Dar anlamda Tam İstihdam" ise ekonomide çalışmak istek ve arzusunda olan tüm yetişkin insanların, iş bulup çalışmalarını ifade der. Kısacası, Tam istihdam, cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkesin iş bulabileceği istihdam düzeyidir.

b. Eksik İstihdam:

Bir ekonomide, tüm üretim faktörlerinin üretimde almaması, bir kısmının atıl kalması haline, "eksik istihdam" denir.

İstihdam ve Milli Gelir

İstihdam düzeyi ile milli gelir arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Fakat istihdam düzeyindeki değişiklik, reel milli gelire daima aynı oranda yansımaz. Örneğin tam istihdam düzeyine yaklaşırken, istihdam düzeyindeki artışlar reel milli gelirden daha düşük oranda artışlara neden olurlar. Bunun nedeni azalan verimler yasasıdır.

İstihdam Teorileri

Klasik ve Neo-Klasik iktisatçılar; ekonomik düzenin yapısında daima Tam-İstihdamı sağlayan bir otomatik denge mekanizmasının bulunduğunu kabul ederler. Otomatik denge mekanizması, ekonomik faaliyet hacminde hiçbir aksama olmayacağını değil fakat bu aksamaların dışarıdan hiçbir müdahaleye gerek olmaksızın kısa zamanda giderileceğini garanti eder.

Klasiklerin istihdamla doğrudan doğruya ilgili açık bir görüşleri yoktur. Onlara atfedilen tam istihdam varsayımı, arz talep, faiz haddi ve ücret düzeyinin belirlenmesi ile ilgili görüş ve düşüncelerinden çıkarılan bir sonuçtur.

Say Kanunu (Mahreçler Kanunu); Her arzın, kendi talebini yaratacağını ifade eder. Oysa Keynesyenler ise, her talebin, kendi arzını yaratacağını ifade ederler.

Keynesyen İktisatçılar ise; ekonomide tam istihdam düzeyini, klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi düzgün işleyen piyasa mekanizmasının sağlayamayacağını, istihdam düzeyini ekonomideki toplam talep-toplam arz dengesinin belirleyeceğini öne sürerler. Keynesyenlere göre, bu denge tam istihdamda olabileceği gibi eksik istihdamda da olabilir. Eğer ekonomideki denge, eksik istihdamda ise, devletin uygulayacağı para-maliye politikaları ile ekonomi tam istihdam noktasına çekilebilir.

2.2. İŞSİZLİK VE İŞSİZLİK TÜRLERİ:

a. İşsizlik İle İlgili Kavramlar:

İşsizlik: Bir ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayan yetişkinlerin (15-**65 yaş** arası) olması halinde, söz konusu ekonomide, "işsizlik" var demektir. Buna göre çalışmak istediği halde iş bulamayan yetişkinlere, "işsiz" denir. İşsizlik bu açıdan tanımlandığında, bir ekonomideki "işsiz miktarı" ise, söz konusu ekonomide işi olmayan ve cari ücret düzeyinde çalışmak istediği halde iş bulamayan yetişkinlerin miktarı olarak tanımlanır.

İşgücü: Toplumun çalışabilecek durumda olmasına rağmen çalışmayan kesimi ile çalışan kesiminin toplamı, o ekonomi için toplam işgücünü verir.

İşsizlik Oranı: Bir ekonomideki işsizlerin, işgücüne oranına denir. Yani;

İşsizlik Oranı: $\text{İşsizlerin Miktarı} / \text{İşgücü} * 100$

b. İşsizlik Türleri

Friksiyonel İşsizlik (veya Geçici İşsizlik, Arızı İşsizlik) Geçici işsizliktir. İşgücüne yeni katılarak iş arayanları, daha iyi iş bulmak isteği ile işinden ayrılarak iş arayanları ve şirket iflasları sonucu işsiz kalarak iş arayanları kapsar.

Mevsimlik işsizlik, turizm, tarım, inşaat gibi mevsime bağlı işlerde görülen dönemlik işsizliktir. Makro iktisadi analizlerde, geçici işsizliğin bu tür işsizliği de kapsadığı kabul edilir.

Yapısal İşsizlik (veya Uyumsuzluk İşsizliği) İşçiler tarafından arz edilen işgücü yetenekleri ile işgücü piyasasında talep edilen işgücü yetenekleri arasında uyumsuzluk olduğu zaman oluşur. Örneğin, bilgisayar bilgisine sahip eleman ihtiyacı günümüzde çok yaygın bir durumdur. Bilgisayar kullanma bilgisine sahip olmayan kişilerin yaşadığı işsizlik yapısal işsizliktir.

Konjonktürel İşsizlik (veya Çevrimsel İşsizlik) Konjonktür devri (veya iş çevrimi) dalgalanmaları sonucu oluşan işsizlik türüdür. Yetersiz talep sonucu üretimde bir daralma veya durgunluk olduğunda birçok işçi işini kaybeder. Canlanma oluşana kadar bu işçiler işsiz kalırlar. Makroekonomik analizlerde **asıl** üzerinde durulan bu tip işsizliktir. Örneğin yakın tarihimizde otomobil firmalarının, ekonomik durgunluktan dolayı çalışanlarının bir kısmını belli süreler için işten çıkarmaları gibi.

*Klasik iktisatçılar bu tür işsizliğin varlığını kabul etmezler. Keynezyen analizde bu işsizlik önemli yer tutar: Keynezyen anlamda işsizlik, konjonktürel işsizliktir.

*Klasikler eğer bir işsizlik varsa bu "iradi işsizlik"; Keynesyenler ise mevcut işsizliği, " gayri iradi işsizlik" olarak tanımlarlar.

Doğal İşsizlik Oranı: Uzun dönem makroekonomik dengesinde var olacağı tahmin edilen işsizlik oranı. Friksiyonel işsizlik ile yapısal işsizliğin toplamıdır. Çünkü friksiyonel işsizlik ile yapısal işsizliğin ekonomide her zaman olacağı düşünülür.

*İşsizlik ile önemli bir nokta da, "gizli işsizlik" kavramıdır. Gizli işsizlik, herhangi bir üretim dalında gereğinden fazla kişinin çalışması yani bir kısım çalışanın üretime katkıda bulunmaması halinde ortaya çıkar. Yine aynı şekilde farklı mevsimlerde bazı iş imkanları azalabilir. Örneğin pamuk işçilerinin kışın işini kaybetmesi gibi. Bu gibi işsizliğe de "mevsimsel işsizlik" denir ve bu işsizlik, geçici işsizlik altında değerlendirilir.

2.3. ENFLASYON İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ PHILLIPS EĞRİSİ:

Ekonomik politika belirleyicilerinin genelde iki amacı olur. Bunlar, düşük enflasyon ve düşük işsizlik oranıdır. Oysa bu iki amaç çoğu zaman birbiri ile çelişir veya bağdaşmaz. Örneğin, farzedelim ki, bu ekonomik politika belirleyicileri toplam talebi genişletmek için para veya maliye politikası uyguluyor olsunlar. Bu genişletici politika (maliye veya para politikası) ekonomiyi kısa dönem arz eğrisi boyunca daha yüksek bir çıktı ve fiyat düzeyine doğru hareket ettirecektir. Daha yüksek çıktı, daha düşük bir işsizlik demektir, çünkü firmalar **daha fazla** üretmek için **daha fazla** işgücü kullanacaklardır. Daha yüksek bir fiyat düzeyi, geçen senenin fiyatları veri iken, daha yüksek bir enflasyon demektir. Böylece, politika belirleyicileri ekonomiyi toplam arz eğrisi boyunca yukarı hareket ettirdiklerinde, işsizliği azaltır ve enflasyon oranını arttırmış olurlar. Tersisi durumda, yani toplam talebi daralttıkları ve ekonomiyi toplam arz eğrisi boyunca aşağı hareket ettirdiklerinde ise işsizlik artar ve enflasyon düşer. İşte, işsizlik ile enflasyon arasındaki bu ters yönlü ilişkiyi (ya da değiş-tokuşu) gösteren eğriye, "Phillips Eğrisi" denilmektedir.

a. Kısa Dönem Phillips Eğrisi

Kısa dönem Phillips Eğrisine göre, devlet, eğer işsizliği düşürmek istiyorsa bir miktar yüksek enflasyonu bunun karşılığında kabul etmek durumundadır.

Kısa dönem Phillips eğrisinin elde edilmesinde, beklenen enflasyon oranının sabit olduğu baz alınmıştır. Bu eğri, beklenen enflasyon oranının (π^e), gerçekleşen enflasyon oranından (π) farklı olduğu ve dolayısıyla işsizlik haddinin doğal işsizlik haddine eşit olmadığı noktaların geometrik yeridir ($\pi^e \neq \pi$, $u \neq u_N$).

b. Uzun Dönem Phillips Eğrisi

1970'lerde enflasyon ile işsizlik bir arada yükselmeye başlaması (stagflasyon) ile birlikte Phillips eğrisine olan güven zedelenmeye başladı. Bu durum Phillips Eğrisine göre olmaması gereken bir durumdu.

Parasalıcı (Monetarist) olan M. Friedman, **1968 yılında** Phillips Eğrisini eleştirerek Phillips Eğrisinin (ilk halinin) sadece kısa dönemde geçerli olacağını söyledi. Uzun dönemde Friedman'a göre enflasyon ile işsizlik arasında bir değiş-tokuş (veya ters ilişki) yoktu. Phillips Eğrisinin enflasyon ve işsizlik düzlemindeki yeri insanların enflasyon hakkındaki beklentileri ile belirleniyordu. Gerçekleşen enflasyon oranı, beklenen enflasyon oranından daha yüksek (düşük) olursa Phillips Eğrisi yukarı (aşağı) doğru kayıyordu. Böylece Bekleyişler Eklentili Phillips Eğrisi doğmuş oldu.

Kısa dönemde, beklenen enflasyon ile gerçekleşen enflasyon birbirlerine eşit değildi, bu durumda orijinal Phillips Eğrisi (ilk hali) ilişkisi oluşuyordu. Uzun dönemde ise gerçekleşen enflasyon beklenen enflasyona eşit oluyor ve bu durum ise dikey bir uzun dönem Phillips eğrisine sebep oluyordu. Aşağı doğru eğimli (negatif eğimli)

Phillips Eğrisi (yani eğrinin ilk hali) yalnızca kısa dönem bir durumu yansıtmaktadır. Uzun dönemde enflasyon ile işsizlik arasında bir değiş-tokuş (veya ters ilişki) yoktur. Bu şekilde uzun ve kısa dönem Phillips Eğrisi ilişkileri, Bekleyişler Eklentili Phillips Eğrisi adı altında tek bir Phillips Eğrisi olarak birleştirilmiştir. Bekleyişler Eklentili Phillips Eğrisi'nin genel olarak kabul edilen biçimi şöyledir:

$$\pi = \pi - \beta (u - u_N)$$

Burada, u_N : doğal işsizlik oranı,

u : gerçekleşen işsizlik oranıdır.

$(u - u_N)$ terimi; çevrimsel işsizliktir.

Uzun dönem Phillips Eğrisi, doğal işsizlik oranı düzeyinde (yani tam istihdam düzeyinde) tam dikey olarak yükselen bir eğridir.

Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik Oranı (NAIRU)

Uzun Dönem Phillips Eğrisi yatay eksenini, enflasyonun artmadığı bir işsizlik düzeyi olan doğal işsizlik oranında (Friksiyonel İşsizlik + Yapısal İşsizlik) keser. Bu noktadaki işsizlik oranı, Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik Oranı (NAIRU) olarak geçer. NAIRU Teorisi şunu söyler: eğer işsizlik, bu oranın (NAIRU) altına inerse, enflasyon hızlanır.

Fedakarlık Oranı

Belli bir iktisadi politika uygulayarak, belirli bir dönemde enflasyonu **% 1** düşürmek için o yıl milli gelirin yüzde kaçından fedakarlık etmek gerektiğini ifade eden değere denir.